УДК 331.108.26

[https://doi.org/10.33296/2707-0255-8\(15\)-04](https://doi.org/10.33296/2707-0255-8(15)-04)

<http://orcid.org/0000-0001-6677-4568>*

<http://orcid.org/0000-0002-8393-4591> **

Галина ЄЛЬНИКОВА*

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, методики та
менеджменту освіти Української інженерно-
педагогічної академії, Харків, Україна

Євген СУЛІМА**

доктор філософських наук, професор, член
правління; Школа бізнесу
«DKLexAcademy», Нарва мнт. 7 – 546,
Таллінн, 10117, Естонія

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИМИ СИСТЕМАМИ

Анотація. У статті зазначається розгортання ринкових трансформацій в усіх сферах економіки українського суспільства, у т. ч. в освіті. Автори виокремлюють соціально-педагогічні системи, до яких відносять заклади освіти і установи всіх рівнів організації освіти, починаючи з дошкільної і завершуючи післядипломною освітою.

У статті наголошується, що будь-яка соціально-педагогічна система потребує управління, вимоги до якого так само змінюються в період становлення і розвитку нової соціально-економічної структури суспільства. Управління з авторитарного поступово перетворюється в гнучке, партнерське, адаптивне. Практичне використання нового управління потребує розгляду його філософських аспектів, оскільки це зв'язано з мимовільною перебудовою світоглядних позицій керівників.

Трансформаційні процеси є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених. Аналітичний огляд літературних джерел, як зазначають автори, свідчить про вивчення питань зі зміни світогляду людини, модернізації освітнього процесу в закладах освіти, розвиток синергетичних засад управління тощо. Окремо висвітлюються питання появи і ствердження рефлексивного управління як різновиду адаптивного управління. В Україні діє Школа адаптивного управління соціально-педагогічними системами, представники якої розповсюджують знання і досвід використання змісту, форм і технології нового виду управлінської діяльності в освітній практиці. У цілому дослідження із зазначеної теми різнопланові і проводяться на стику різних наук, техніки, педагогіки, психології та міжнаукових зв'язків. Проте автори визначають недостатню дослідженість філософського аспекту адаптивного управління.

Зазвичай філософські основи управління в традиційній системі складала філософія

© Українська інженерно-педагогічна академія

© ГО «Школа адаптивного управління соціально-педагогічними системами»

© Єльнікова Г.В., Суліма Є.М.

детермінізму, характерною особливістю якої є причинна обумовленість явищ/процесів. Розвиток інформаційного суспільства та ринкових відносин викликали до життя синергетичні процеси, що протікають в умовах нестабільності і супроводжують самоорганізацію складних систем.

Автори виокремлюють з позиції синергетики чотири етапи саморозвитку: дестабілізаційний – результат: розгойдування зв'язків; орієнтаційний – результат: орієнтація на певний напрям розвитку; організаційний – результат: самоструктурування, поява новоутворення; результативний – результат: якісні і кількісні зміни, саморозвиток.

У статті проводиться порівняльний аналіз філософської та функціональної основи традиційного і адаптивного управління. Автори дійшли до висновку, що філософською основою адаптивного управління є теорія нестабільності, яка пояснює нелінійний розвиток. Наприкінці визначений напрям подальших досліджень.

Ключові слова: філософський аспект, адаптивне управління, теорія нестабільності, синергетика, соціально-педагогічні системи.

Вступ. Трансформація ринкових відносин в Україні обумовила нові вимоги до діяльності організаційних структур різних сфер економіки. Серед них окреме місце займають соціально-педагогічні системи, що стверджуються в національній освіті. Діяльність таких систем здійснюється по всій вертикалі закладів освіти різних рівнів організації: від дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої до вищої та післядипломної освіти. Велике значення в становленні і розвитку соціально-педагогічних систем має управління їх діяльністю, вимоги до якого так само змінюються. Якщо в плановій системі панувало авторитарне управління, то в період розвитку ринкової економіки воно має на кожному організаційному рівні поширювати горизонтальні зв'язки, що поступово перетворює вертикальне управління на більш гнучке, засноване на діалогічних стосунках та партнерській взаємодії адаптивне управління. Усвідомлення особливостей та практичне опанування функціями цього феномену потребує розгляду його філософського аспекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміна соціально-економічних умов і трансформація світоглядних позицій в суспільстві, що викликає зміни в життєдіяльності, професійному зростанні і розвитку людей

є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. У руслі нашої наукової розвідки нас цікавлять наукові праці, що висвітлюють процеси модернізації освіти, освітнього простору, управління соціально-педагогічними системами. Учені намагаються дослідити зміни, що відбуваються у сучасному світі, обґрунтувати їх дію у мультинауковому плані.

О. Дольська [2] дає характеристику простору освіти на стику філософії, психології, педагогіки, соціології і визначає його таким, де відбувається зіткнення різних смислів при конструюванні понять, що підводить людину до нового погляду на світ.

О. Марченко [7] звертається до проблеми трансформації освітнього простору в контексті “нової антропологічної реальності”, що викликана до життя глобальними зрушеннями у сучасній економіці та культурі. розглядає кризу освіти як багатовимірне і багаторівневе явище, що обумовлює зміну ціннісних орієнтирів освіти у кількох системно організованих вимірах, із дотриманням певних умов.

Н. Лукашевич, В. Солодков розглядають основні категорії, об’єкт і предмет соціології освіти, особливості застосування соціологічних методів, що дуже важливо для організації діяльності соціально-педагогічних систем [6].

Адаптивне управління соціально-педагогічними системами, його закономірності, принципи, зміст і технологія впровадження в освітню практику представлено в роботах Г. Єльнікової та представників її наукової школи [3].

Авторська концепція адаптивного управління педагогічними системами, що включає положення сучасної теорії управління, психотерапії і психологотерапії розкрита в науковій праці авторського колективу у складі П. Третьякова, С. Мітіна, Н. Бояринцевої [12].

Г. Полякова [9] розкриває теоретичні основи становлення та розвитку адаптивного управління освітнім процесом. На основі аналізу поглядів вітчизняних і зарубіжних учених виокремлює методологічні основи управлінських впливів на адаптивні перетворення в освіті. Пропонує авторську періодизацію еволюції адаптивного управління освітнім процесом.

Т. Шамова та Т. Давиденко розглядають особливості управління освітнім процесом в адаптивній школі [13].

В. Кремень [5] виокремлює педагогічну синергетику як нову філософію освітнього процесу. Наголошує, що педагогічна синергетика розглядає педагогічні системи з позицій відкритості, співтворчості та орієнтації на саморозвиток, а методологія синергетики стає основою для прогностичної та управлінської діяльності сучасних освітян.

Пригожин И., Стенгерс И. розглядають наукові і філософські засади сучасного наукового мислення; наголошують на необхідності встановлення такого союзу людини з природою, в якому буде не тільки єдність природи і людини, але й науки, культури і суспільства [10]. Це положення резонує з призначенням адаптивного управління узгоджувати багатofакторні та різноспрямовані впливи на керований об'єкт.

В. Усов [13] виокремлює філософський концепт метатеорії управління, що розглядається з позицій постнекласичного підходу до рефлексивного управління В. Лефевра. Доводить, що рефлексивний механізм прийняття рішень, який генерує соціальну синергію на світоглядному рівні, стає смисловою моделлю в управлінні.

Г. Немченко [8] розкриває рефлексивний підхід в управлінні освітою. Розглядає сутність процесу рефлексії, його технологію, подає результати компаративістського аналізу традиційного та рефлексивного управління. Розглядає парадигми освітнього простору наголошує, що рефлексивне управління має адаптивний характер і є різновидом адаптивного управління.

О. Романовський, М. Чеботарьов дослідили сутнісні характеристики сучасного стану розвитку теорії адаптивного управління в освітніх системах. Довели доцільність запровадження адаптивного управління як відкритої, демократичної моделі, що сприяє розвитку гнучкості управлінської системи у нестабільній ситуації та в умовах швидкоплинних змін і впровадження інноваційних технологій. [11].

Адаптивне управління передбачає активізацію адаптивних процесів освітньої діяльності педагогічних працівників і здобувачів освіти, що зазначено в Концепції Нової української школи [4].

Аналіз літературних джерел свідчить про багатоаспектні мультинаукові розвідки щодо управління в освіті та його поступове перетворення з авторитарного в більш гнучке, засноване на партнерських стосунках. Наукові праці розкривають сутнісну характеристику й адаптивного управління, що поширюється на різних рівнях організації освіти.

Недостатньо дослідженим залишається філософський аспект адаптивного управління та особливості його входження в освітній простір у період активних соціально-економічних перетворень українського суспільства.

Формулювання цілей статті. Метою поданої статті є спроба розкриття філософської основи адаптивного управління соціально-педагогічними системами.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поява адаптивного управління обумовлена необхідністю поєднання зусиль керуючої і керованої підсистем на основі досягнення балансу їхніх інтересів. Для спільної діяльності потрібна така взаємодія, що базується на організації діалогу між діаметрально протилежними векторами розвитку суб'єкта і об'єкта управління. Взаємоприспосовування поведінки для поєднання зусиль в досягненні соціально значущої і спільно визначеної мети

відбувається за рахунок доведення керівником соціальної мети до виконавців та усвідомлення й прийняття ними цієї мети. Проте підвищення рівня солідарності природно знижує рівень індивідуальності. Прийняття мети здійснюється згідно з власними потребами керованої підсистеми. Ступінь поєднання зусиль залежить від ступеня задоволення потреб і для різних виконавців забезпечує різний ступінь вмотивованості професійної діяльності. Якщо в авторитарному управлінні основним принципом організації взаємодії є переборювання і підпорядкування виконавців, то в адаптивному управлінні – це розвиток творчої ініціативи для досягнення різноманітності творчих індивідуальностей. Тому завдання керівників при адаптивному управлінні полягають в організації взаємоприспосовування власної поведінки і поведінки учасників управлінського процесу для вмотивованого виконання завдань на основі спрямованої самоорганізації. Функції структур управління і об'єктів управління при цьому мають сполучатися в діалогічних адаптаційних процесах, які відбуваються через регулювання цих функцій.

Адаптивне управління має ситуативний характер. Тому важливим є поточний аналіз ситуацій, в яких відбувається взаємодія. Ми поділяємо думку Н. Лукашевича і В. Солодкова, які виокремлюють дії, необхідні для досягнення мети в мінливих умовах, а саме [6, с. 205]:

- проведення діагностування ситуації з метою визначення цілей, завдань, шляхів їх виконання;
- вивчення характеристик ситуації і виділення факторів, які безпосередньо впливають на прийняття рішення;
- розроблення альтернатив діяльності;
- оцінювання кожної альтернативи вибір тієї, яка відповідає ситуації;
- виконання плану.

Крім того, адаптивне управління спирається на взаємодію, виявлення ініціативи при виконанні професійних завдань, самоорганізацію і

рефлексивний розвиток. Такий підхід обумовлює зміну світоглядних позицій керівника, зокрема філософської основи управлінського процесу.

Зазвичай управління здійснювалося в контексті філософії детермінізму, що характеризується причинною обумовленістю як природних, так і суспільних явищ. Це давало змогу передбачати майбутні перетворення керованої системи, і, використовуючи діалектичний підхід, чітко переводити об'єкт в інший, заздалегідь визначений стан.

Стрімкий розвиток інформаційних потоків у сучасному житті та трансформація ринкових стосунків активізували синергетичні процеси, що мають нестабільну основу. Зовнішній вплив на учасників управлінського процесу різних за природою явищ викликає і підтримує деякий час стійку невірноваженість, що є неприродним фактом. Довго така ситуація триматися не може і для свого збереження керована система починає саморух вирівнювання внутрішнього енергетично-речового балансу.

У соціальних системах відбувається мимовільне встановлення взаємодії між виконавцями, виконавцями і управлінцями, оскільки їхні усвідомлені дії спрямовані на досягнення спільно виробленої соціально значущої мети. Це приводить до кооперативної поведінки, взаємоузгодження різновекторних впливів, різних точок зору і здійснення самоорганізаційних процесів, результатом чого стає поява нового стійкого стану новоутворення шляхом саморозвитку.

З позицій синергетики (від грец. *synergein* – спільно діючий) – теорії самоорганізації складних систем – можна виокремити чотири етапи саморозвитку: дестабілізаційний, орієнтаційний (складається з дисипативного та кооперативного підетапів), організаційний та результативний..

На дестабілізаційному етапі здійснюються флуктуації (коливання) через вплив на систему різних за напрямом дії активаторів (зміна ситуації,

умов існування, наказів, вимог тощо) Результатом розхитування системи є її дестабілізація. При самоуправлінні на цьому етапі відбувається усвідомлення власних потреб, змін, вимог з боку керівництва, суспільства, держави. Здійснюється нагромадження інформації, виникає потреба у прийнятті рішення щодо подальших дій.

На орієнтаційному етапі відбуваються біфуркаційні процеси. Вони проходять через два підетапи: дисипативний і кооперативний. Дисипативний підетап характеризується розривом існуючих зв'язків та відсіюванням окремих складових, які в нових умовах стають неактуальними. На кооперативному етапі встановлюються нові зв'язки спільної дії, визначається рівнодіюча впливів. Це початок новоутворень. Система поступово орієнтується на певний напрям розвитку.

На організаційному етапі новоутворення втягуються в упорядковані акти, виокремлюються точки перетину різноспрямованих дій (атрактори). Відбувається самоструктурування і самоорганізація. При самоуправлінні на орієнтаційному та організаційному етапах проходить усвідомлення й аналіз наявної ситуації, своїх потреб, орієнтація на певну діяльність, виключення завдань, які в нових умовах не можуть бути виконаними. Здійснюється установлення зв'язку між зовнішніми вимогами і внутрішніми потребами через узгодження власного рівня домагань з новими установками. При цьому виробляється мотиваційна основа діяльності через визначення реалістичної мети. Створюється модель досягнення реального результату, здійснюється спрямована самоорганізація на виконання завдань з поточним самоаналізом і саморегулюванням.

На результативному етапі з'ясовуються якісні і кількісні зміни, фіксується розвиток/саморозвиток системи. Це досягається за рахунок спрямованого самовпливу (спрямованої самоорганізації) на досягнення власної мети в усталених межах зовнішніх вимог. При самоуправлінні на

цьому етапі здійснюється самоконтроль за результатом, визначаються невикористані резерви для подальшого регулювання моделі діяльності, робиться висновок про розвиток системи, яка опинилася в нових умовах існування й трансформувала свою дисипативну структуру і функції.

Таким чином, задачі розвитку, який спрямовується ззовні, з синергетичних поглядів, переходять у проблему самоуправління [1, с.13].

Закономірності детерміністської теорії не можуть обумовлювати нелінійні перетворення. Нелінійний розвиток активізується багатофакторними і різноспрямованими впливами і пояснюється з позицій теорії хаосу/філософії нестабільності, на основі яких розвивається синергетика.

Проведемо порівняльний аналіз традиційного управління і управління в мінливих умовах, яке носить гнучкий, адаптивний характер.

Зауважимо, що будь-яке управління спрямоване на переведення системи на більш високий організаційний рівень, тобто на її розвиток.

З діалектико-детерміністських позицій розвиток відбувається за рахунок переборювання протиріч з обов'язковою перемогою одного з них. Працівники, які не розділяють точку зору керівника, вважаються ворожнечо налаштованими і тримаються на відстані. З ними не радяться, їх не залучають до прийняття рішень.

З позицій теорії нестабільності розвиток відбувається шляхом максимального наближення або сполучення різних точок зору при поєднанні зусиль для досягнення спільної мети. Працівники, які мають інший погляд на ситуацію, ніж керівник, не вважаються ворогами, а, навпаки залучаються керівником до дискусії для висвітлення різних точок зору, які підлягають аналітичній обробці і створюють спектр визначення управлінського рішення. Керівник інші точки зору вважає горизонтом свого подальшого розвитку.

У першому випадку рушійною силою управління є сам керівник, а у

другому – ступінь досягнення спільної мети.

Будь-яке управління починається постановкою мети та її декомпозицією на завдання. При традиційному управлінні мету і завдання визначає керівник та розподіляє між виконавцями. Більш того, функції виконавців закріплюються посадовими інструкціями. При управлінні в умовах змін мета і завдання визначаються колегіально керівником і виконавцями. Розподіл функцій відбувається за ініціативою виконавців таким чином, що кожний працівник виконує посильне для себе завдання в межах своїх потреб здібностей та інтересів. Такий розподіл не потребує додаткового нагляду за роботою працівників, оскільки їхня праця набуває вмотивованості.

Характер взаємодії при традиційному управлінні субординаційний. Відбувається вертикальний поділ праці, при якому управлінська праця виокремлюється від виробничої. Керівник є рушійною силою професійної діяльності колективу. При адаптивному управлінні характер взаємодії партисипативний/партнерський, який характеризується горизонтальним поділом праці. При виконанні завдань функції керівника інтегруються з функціями виконавців. Керівник виконує завдання як виконавець у партнерських відносинах з колективом. Рушійною силою професійної діяльності виступають мета і завдання.

Предметом контролю у традиційному управлінні є ступінь виконання функцій, а в адаптивному управлінні – ступінь досягнення мети. Саме тому традиційне управління є адміністративним, функціональним, процесним. Адаптивне управління відноситься до цільового, партисипативного/партнерського.

Аналіз літературних джерел свідчить, що найкращим способом управління є активізація самоуправлінських процесів. Управління через самоуправління є вмотивованим і ефективним, оскільки відбувається

узгодження зовнішніх вимог до діяльності людини, власних мотивів та існуючих обставин. Це відповідає синергетичному підходу і сприяє розвитку коеволюційних процесів.

Висновки. Перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. Філософською основою адаптивного управління є теорія хаоса/нестабільності, яка пояснює нелінійний розвиток системи.
2. Управління здійснюється на партнерських відносинах, рушійною силою такого управління є мета.
3. На практиці доцільно інтегрувати управління і самоуправління, узгоджуючи зовнішні вимоги, власні потреби виконавців та обставини, в яких здійснюється управлінський процес, що може забезпечити коеволюцію людини, суспільства і держави.

Все це можна висловити у такій надії: з метою забезпечення коеволюції людини, суспільства і держави створити умови для природної самоорганізації людини в усталених межах узгоджених вимог самої людини, суспільства, держави і реальних обставин.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення філософської основи механізмів адаптивного управління.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев В. В., Пидкасистый П. И. Управленческая проблема как объект педагогических исследований. Педагогика. 2001. № 5. С. 12-17.
2. Дольська О. О. Механізми нелінійної техніки мислення в просторі освіти. Теорія і практика управління соціальними системами. 2011 №3. С. 3-10.
3. Єльнікова Г. В., Борова Т. А., Касьянова О. М. та ін. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: Кол. монографія. За загальною редакцією Г. В. Єльнікової. Чернівці: Технодрук, 2009. 572 с.
4. Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу : <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf/>
5. Кремень В. Г. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. Теорія

і практика управління соціальними системами. 2013. № 3. С. 3-19.

6. Лукашевич Н. П., Солодков В. Т. Социология образования. Конспект лекций /Под ред. Н. П. Лукашевич. К.: МАУП. 1997. 224 с.

7. Марченко О. В. Трансформація сучасного простору освіти: тенденції та пріоритети. Теорія і практика управління соціальними системами. 2011 № 4. С. 62-68.

8. Немченко С. Г. Рефлексивний підхід в управлінні освітою. Управління освітою: рефлексивний підхід. Колект. Моногр. /за заг. ред.. проф. Крижка В.В. Бердянськ. Видавець Ткачук О.В. 2016. С. 133-264. (Усього 608 с.).

9. Полякова Г. А. Становлення та розвиток адаптивного управління освітнім процесом. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка». 2017. Вип. 2(3). [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу : http://am.eor.in.ua/images/adapt/vol3p/17_am_02_03_polyakova.pdf

10. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой [Текст]. М.: Прогресс, 1986. 432 с.

11. Романовський О. Г., Чеботарьов М. К. Сутнісні характеристики сучасного стану розвитку теорії адаптивного управління в освітніх системах. Теорія і практика управління соціальними системами. 2014 №1. С. 26-33.

12. Третьяков П. И., Митин С. Н., Бояринцева Н. Н. Адаптивное управление педагогическими системами : Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 031000 – Педагогика и психология, 033400 – Педагогика /Под ред. П.И. Третьякова. М. : Academia. 2003. 368 с.

13. Усов В. Н. Рефлексивный механизм принятия решений как философский концепт метатеории управления. Социум и власть. 2016. № 4 (60). С. 96-99.

14. Шамова Т. И., Давыденко Т. М. Управление образовательным процессом в адаптивной школе. М. : Центр “Педагогический поиск”. 2001. 384 с.

VYKORYSTANA LITERATURA

1. Afanasev V. V., Pydkasystyi P. Y. Upravlencheskaia problema kak ob'ekt pedahohycheskykh yssledovanyi. Pedahohyka. 2001. № 5. S. 12-17.

2. Dolska O. O. Mekhanizmy nelineinoi tekhniki myslennia v prostori osvity. Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy. 2011 №3. S. 3-10.

3. Yelnykova H. V., Borova T. A., Kasianova O. M. ta in. Adaptivne upravlinnia: sutnist, kharakterystyka, monitorynhovi systemy: Kol. monohrafiia. Za zahalnoiu redaktsiieiu H. V. Yelnykovoi. Chernivtsi: Tekhnodruk, 2009. 572 s.

4. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu do resursu : <http://mon.gov.ua/Novyny%202016/12/05/konczepczyia.pdf/>

5. Kremen V. H. Pedahohichna synerhetyka: poniatiino-katehorialnyi syntezy. Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy. 2013. № 3. S. 3-19.

6. Lukashevych N. P., Solodkov V. T. Sotsyolohyia obrazovanyia. Konspekt lektsyi /Pod red. N. P. Lukashevych. K.: MAUP. 1997. 224 s.

7. Marchenko O. V. Transformatsiia suchasnoho prostoru osvity: tendentsii ta priorityty. Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy. 2011 № 4. S. 62-68.
8. Nemchenko S. H. Refleksyvnyi pidkhid v upravlinni osvitoiu. Upravlinnia osvitoiu: refleksyvnyi pidkhid. Kolekt. Monohr. /za zah. red.. prof. Kryzhka V.V. Berdiansk. Vydavets Tkachuk O.V. 2016. S. 133-264. (Usoho 608 s.).
9. Poliakova H. A. Stanovlennia ta rozvytok adaptyvnoho upravlinnia osvitnim protsesom. Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriia «Pedahohika». 2017. Vyp. 2(3). [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu do resursu : http://am.eor.in.ua/images/adapt/vol3p/17_am_02_03_polyakova.pdf
10. Pryhozhyn Y., Stenhers Y. Poriadok yz khaosa: Novyi dyaloh cheloveka s pryrodoiu [Tekst]. M.: Prohress, 1986. 432 s.
11. Romanovskyi O. H., Chebotarov M. K. Sutnisni kharakterystyky suchasnoho stanu rozvytku teorii adaptyvnoho upravlinnia v osvitnikh systemakh. Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy. 2014 №1. S. 26-33.
12. Tretiakov P. Y., Mytyn S. N., Boiaryntseva N. N. Adaptivnoe upravlenye pedahohycheskymy systemamy : Ucheb. posobyе dlia studentov vuzov, obuchaiushchysia po spetsyalnosti 031000 – Pedahohyka y psykhohohyia, 033400 – Pedahohyka /Pod red. P.Y. Tretiakova. M. : Academia. 2003. 368 s.
13. Usov V. N. Refleksyvnyi mekhanyzm pryniatyia reshenyi kak fylosofskyi kontsept metateoryy upravlenyia. Sotsyum y vlast. 2016. № 4 (60). S. 96-99.
14. Shamova T. Y., Davydenko T. M. Upravlenye obrazovatel'nyim protsessom v adaptivnoi shkole. M. : Tsentr “Pedahohycheskyi poysk”. 2001. 384 s.

ГАЛИНА ЕЛЬНИКОВА *

доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры педагогики, методики и менеджмента образования Украинской инженерно-педагогической академии, Харьков, Украина

ЕВГЕНИЙ СУЛИМА **

доктор философских наук, профессор, член правления; Школа бизнеса «DKLexAcademy», Нарва мнт. 7 - 546, Таллинн, 10117, Эстония

**ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ АДАПТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ
СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИМИ СИСТЕМАМИ**

Аннотация. В статье отмечается развёртывания рыночных трансформаций во всех сферах экономики украинского общества, в т. ч. в образовании. Авторы выделяют социально-педагогические системы, к которым относят образовательные учреждения и учреждения всех уровней организации образования, начиная с дошкольного и заканчивая последипломным образованием.

В статье отмечается, что любая социально-педагогическая система имеет управление, требования к которому также меняются в период становления и развития новой социально-экономической структуры общества. Управление из авторитарного постепенно превращается в гибкое, партнерское, адаптивное. Практическое

использование нового управления требует рассмотрения его философских аспектов, поскольку это связано с перестройкой мировоззренческих позиций руководителей.

Трансформационные процессы являются предметом исследования отечественных и зарубежных ученых. Аналитический обзор литературных источников, как отмечают авторы, свидетельствует об изучении вопросов по изменению мировоззрения человека, модернизации образовательного процесса в учебных заведениях, развитию синергетических основ управления и пр. Отдельно освещаются вопросы появления и утверждения рефлексивного управления как разновидности адаптивного управления. В Украине действует Школа адаптивного управления социально-педагогическими системами, представители которой распространяют знания и опыт использования содержания, форм и технологии нового вида управленческой деятельности в образовательной практике. В целом исследования по указанной теме разноплановые и проводятся на стыке различных наук, техники, педагогики, психологии и межнаучных связей. Однако авторы определяют недостаточную исследованность философского аспекта адаптивного управления.

Обычно философские основы управления в традиционной системе составляла философия детерминизма, характерной особенностью которой является причинная обусловленность явлений / процессов. Развитие информационного общества и рыночных отношений вызвали к жизни синергетические процессы, которые протекают в условиях нестабильности и сопровождают самоорганизацию сложных систем.

Авторы выделяют с позиции синергетики четыре этапа саморазвития: дестабилизационный – результат: ослабление связей; ориентационной – результат: ориентация на определенное направление развития; организационный – результат: самоструктурирование, появление новообразования; результативный – результат: качественные и количественные изменения, саморазвитие.

В статье проводится сравнительный анализ философской и функциональной основы традиционного и адаптивного управления. Авторы пришли к выводу, что философской основой адаптивного управления является теория нестабильности, которая объясняет нелинейное развитие. В конце статьи указано определенное направление дальнейших исследований.

Ключевые слова: философский аспект, адаптивное управление, теория нестабильности, синергетика, социально-педагогические системы.

Halyna YELNYKOVA *

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy, Methods and Management of Education of the Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkov, Ukraine

EVGENY SULIMA **

Doctor of Philosophy, Professor, Member of the Board; DKLexAcademy Business School, Narva mnt. 7 - 546, Tallinn, 10117, Estonia

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF ADAPTIVE MANAGEMENT OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL SYSTEMS

Abstract. The article describes the deployment of market transformations in all spheres of the economy of Ukrainian society, including in education. This causes changes in human living conditions and requirements for its social formation and development, which is what is happening in the education system. The authors distinguish socio-pedagogical systems, which includes educational institutions and institutions at all levels of educational organization, from pre-school to postgraduate education.

The article emphasizes that any socio-pedagogical system needs management, the requirements to which are similarly changed during the formation and development of a new the socio-economic structure of society. Management from authoritarian is gradually becoming really flexible, affiliate, adaptive. The practical use of new management requires consideration of its philosophical aspects, since it is linked to the involuntary restructuring of the ideological positions of the executives.

Transformation processes are the subject of research on domestic and foreign scientists.

Analytical review of literary sources, as noted by the authors, testifies to the study of issues on changing the world outlook of the person, modernization of the educational process in educational institutions, development of synergetic principles of management, etc. The issues of the emergence and affirmation of reflective control as a kind of adaptive control are highlighted separately. In Ukraine, there is a School of Adaptive Management of Social and Pedagogical Systems, whose representatives disseminate knowledge and experience of using content, forms, and technologies of a new type of management activity in educational practice. In general, research on this topic is diverse and conducted at the intersection of different sciences, technology, pedagogy, psychology, and inter-scientific relations. However, the authors identify a lack of research on the philosophical aspect of adaptive management.

Usually, the philosophical foundations of management in the traditional system was the philosophy of determinism, which is characterized by the causal conditionality of phenomena / processes. The development of the information society and market relations have brought to life the synergistic processes that occur under conditions of instability and accompany the self-organization of complex systems.

The authors distinguish from the synergetic position four stages of self-development: destabilization - the result: swaying ties; orientation - result: orientation to a certain direction of development; organizational - result: self-structuring, the appearance of neoplasm; productive - result: qualitative and quantitative changes, self-development.

The article provides a comparative analysis of the philosophical and functional basis of traditional and adaptive management. The authors conclude that the philosophical basis of adaptive management is the theory of instability, which explains the nonlinear development. Finally, the direction of further research is identified.

Keywords: philosophical aspect, adaptive management, instability theory, synergetics, socio-pedagogical systems.